TM: 010

ÇOCUKTAN, ERGENDEN VE YETİŞKİNDEN EBEVEYNLERE YÖNELİK ŞİDDET

Erdinç Öztürk[1]

[1]İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı

erdincerdinc@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-1553-2619

Görkem Derin[2]

[2]İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı

gorkem.derin@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9257-3110

ÖZET

Klinik psikoloji ve psikiyatri disiplinleri açısından aile psikopatolojisi ile yakından ilişkili olan çocuktan ebeveyne şiddet, sınırlı sayıda akademik çalışmanın araştırma konusu olmasına rağmen son dönemlerde bu şiddet türünün kayıt altına alınma oranlarındaki önemli ölçüdeki artış ile odak bir bilimsel alan haline gelmiştir. Çocuktan ebeveyne şiddet, ebeveyn üzerinde çocuğun güç ve kontrol uygulamak için sözlü, finansal, fiziksel veya duygusal araçlar kullanmasıyla ortaya çıkan patolojik bir davranış kalıbı olarak tanımlanmaktadır. Öztürk, "aşırı izin verme ve hoşgörünün en uç formu olarak kabul ettiği şımartılmanın çocuk ve ergenlerin ruhsal entegrasyonları üzerinde kesintilere ve dissosiyatif reaksiyonlara neden olduğunu önemle vurgulamakta ve bu yanlış çocuk yetiştirme stilinin çocuktan ebeveyne yönelik şiddete yol açtığını" ifade etmektedir. Şımartılma ve aşırı düzeydeki gerekli olmayan hoşgörü kadar günümüz toplumunun çocuk ile ebeveyni benzer statüye getirerek ev içerisinde karşılıklı iletişimden fiziksel tartışmalara kadar olan geniş bir uzamda kaoslar yaratan "dijital aile modeli dinamikleri" de çocuktan, ergenden ve yetişkinden ebeveyne olan şiddetin temel ögeleri arasında yer almaktadır. Bir disfonksiyonel aile dinamiği ve psikopatojen karakteristikleri açısından şımartılma ve ihmalin en patolojik hali olan çocuktan, ergenden ve yetişkinden ebeveyne yönelik şiddet, en kısa sürede çözüme kavuşturulması gereken aile içi yeni bir travma türü olarak Öztürk tarafından "asimetrik travmatik yaşantı" ya da "ters travmatik yaşantı" olarak tanımlanan boyutuyla toplumsal bir ruhsal sorun haline gelmiştir. "Asimetrik travmatik yaşantı" süreçlerinin, disfonksiyonel aile dinamikleri ve yanlış çocuk yetiştirme stillerinin bir sonucu olduğu Öztürk önemle ifade etmektedir. Dissosiyatif bir aile ortamı içerisinde ebeveynlerinden sürekli şiddet gören çoçuklar, sosyal öğrenme yöntemi ile bu şiddet döngüsünü tersine çevirerek aynı olumsuz tutum ve davranışları ailelerine yöneltebilmektedir. Çocuktan, ergenden ve yetişkinden kendi öz anne ve babasına olan şiddet sürecinde; ambivalan iletişim dinamikleri, aşırı hoşgörü ve şımartılma kadar aile içerisinde yaşanan uzun dönemli bir nezaketsizlik de öncül bir öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Çocuktan, ergenden ve yetişkinden ebeveyne şiddet; disfonksiyonel aile; aile psikopatolojisi; yanlış çocuk yetiştirme stili; asimetrik travmatik yaşantı

CHILD, ADOLESCENT AND ADULT TO PARENT VIOLENCE

ABSTRACT

Child-to-parent violence, which is closely related to family psychopathology in terms of clinical psychology and psychiatry disciplines, has become a focal scientific field with the significant increase in the registration rate of this type of violence in recent decades, although it is the subject of limited academic studies. Child-to-parent violence is defined as a pathological behavior pattern that occurs when the child uses verbal, financial, physical or emotional means to exert power and control over the parent. Öztürk underlines that "indulgence, which is considered the most extreme form of excessive permissiveness and tolerance, causes disruptions and dissociative reactions on the psychological integration of children and adolescents, and emphasizes that this wrong child-rearing style leads to violence from child to parent. In today's society, "digital family model dynamics", which create chaos in a wide space from mutual communication to physical arguments in the home by bringing the child and parent to a similar status, are among the main elements of violence from child, adolescent and adultto parent, as well as pampering and excessive non-necessary tolerance. Violence against parents from children, adolescents and adults, which is the most pathological form of pampering and neglect in terms of a dysfuncti- onal family dynamic and psychopathogenic characteristics, was defined by Öztürk as an asymmetric traumatic experience or reverse traumatic experience as a new type of trauma within the family that needs to be resolved assoon as possible. It is emphasized by Öztürk that "asymmetric traumatic experience" processes are the result of dysfunctional family dynamics and wrong child-rearing styles. Children who are constantly exposed to violencefrom their parents in a dissociative family environment can reverse this cycle of violence with the social learningmethod and direct the same negative attitudes and behaviors to their families. In the process of violence from children, adolescents and adults to their own parents; ambivalent communication dynamics, overindulgence andpampering, as well as long-term incivility within the family are of fundamental importance.

Keywords: Child, adolescent and adult to parent violence; dysfunctional family; family psychopathology; negative child-rearing style; asymmetric traumatic experience

Psikotarih, Disfonksiyonel Aile Dinamikleri ve Şiddet Odaklı Yanlış Çocuk Yetiştirme Stilleri

Psikotarih, çocukluk çağı travmaları kadar bu travmalara yol açan yanlış çocuk yetiştirme stillerinin de bireylerin ruh sağlığı üzerindeki dissosiye edici etkilerini psikotoplumsal bir bağlamda çalışmaktadır. Psikotarihsel açıdandeMause'a göre yanlış çocuk yetiştirme stilleri, toplumların psikojenik yapısında belirleyici bir rol oynayarak "travmanın kuşaklararası geçişini" sağlayan en temel unsurdur. Çocuğa yönelik şiddet ve istismar ile karak- terize "kurban etme ritüelleri", geçmişten günümüze belirli oranda korunmuş olup eski dönemlerdeki fiziksel cezaların ve şiddetin yerini duygusal ihmal, duyarsızlık ve şımartılma almaya başlamıştır. Çocuğun ebeveynleri tarafından gördüğü ihmal ve istismarın temelinde yatan psikolojik unsur, ebeveynlerin travmatik yaşantılarındandolayı katlanamadıkları öfke, suçluluk ve utanç duygularını evlatlarına yansıtmaları ve kendileri için bir risk oluşturmayacaklarına inandıkları bir şekilde katlanamadıkları ya da tolere edemedikleri bu duyguları onların bedeninde hatta ruhunda kontrol edebilme çabalarıdır. Aileleri tarafından travmatize edilen çocuklar, hem bakımverenleri ile güvenli bağlanma geliştiremez hem de kendi ruhsal bütünlüğü kesintiye uğrar ve bilinç, kimlik ve çevreyi algılama kapasitelerinde işlevselsizlikler ortaya çıkar. Çocukların yaşadıkları travmatik olaylarla başa çıkmaya çalışırken psikopatoloji geliştirme ihtimalleri oldukça yüksektir. Ayrıca, bu çocuklar kendileri ebeveyn olduklarında olumsuz yaşam olaylarını fark etme ve evlatlarını bu travmalardan koruma süreçlerinde belirli güç-lükler yaşayabilmektedir.

Erken yaşta başlayan kronik ve kümülatif travmatik yaşantıların nötralize, proses ya da metabolize edilememesi, yetişkinlik döneminde dissosiyojenik psikopatolojilerin ortaya çıkmasındaki öncül etiyolojik faktörler arasında yer almaktadır (Öztürk, 2020, 2021; Öztürk & Şar, 2006). Disfonksiyonel aile dinamikleri belirli açılardan duygusal istismar kapsamında değerlendirilebilmesine rağmen, bu patolojik aile içi iletişim dinamiklerinin sadece duygusal bir zeminde karşılığı bulunmamaktadır. Patolojik davranış örüntüleri ile çocuklarını büyük oranda ihmal eden, onların gelişimleri ile ilgilenmeyen hatta bu doğ- rultuda sabote edici tutum ve davranışlar gösteren, evlatlarıyla güvenli bağlanmadan ziyade güvensiz bağlanma süreçleri kuran ve empatik ya da duygusal karşılıklılığı bulunmayan anne-babalar, disfonksiyonel aile dinamik- leri kapsamında görünürde normal iletişim ya da ilişki şekillerini sık bir şekilde kullanmaktadır. Bu disfonksi- yonel iletişim ya da ilişki şekillerinden bazıları; patolojik konformizm, sahte karşılıklılık, çift mesaj, güvensiz bağlanma, istismarcıya bağlanma ve istismarcı ile özdeşim kurma, duyarsızlık, şımartılma, arkadaş anne ve baba, anne/babalık reddi, yüksek beklenti düzeyi, değişken oranlı kural ve kuralsızlıklar, yetişkinleştirme veya çocuk-laştırma, haset, kıskançlık ve nezaketsizlik ile çocuktan, ergenden ve yetişkinden ebeveynlere yönelik şiddetttir(Öztürk, 2018, 2020a, 2020b, 2021; Öztürk & Şar, 2006).

Asimetrik Travmatik Yaşantılar ve Mesafe-Ayar Problemleri

Bir disfonksiyonel iletişim ya da ilişki şekli olan çocuktan, ergenden ve yetişkinden ebeveyne yönelik şiddet, hem kriminojen hem de psikopatojen karakteristikleri açısından günümüzün yanlış çocuk yetiştirme stillerinin benimsendiği postmodern toplumlarda öne çıkan yeni bir travma türü: "asimetrik travmatik yaşantı" ya da "ters travmatik yaşantı" olarak ifade edilen majör bir ruhsal sorun haline gelmiştir. Psikotravmatolojik ve psikotarihsel yönelimli aile içi şiddet araştırmaları, genellikle anne-babalar arasındaki çatışmalar ve ebeveynlerin çocuklarına yönelik istismar ve ihmal davranışları ekseninde yürütülmektedir. Günümüzde çocuktan, ergenlerden ve yetişkin- den ebeveynlere yönelik şiddet vakalarının artmasıyla bu konu; psikiyatri, klinik psikoloji ve klinik adli psikoloji başta olmak üzere birçok disiplin tarafından klinik ve teorik bir zeminde sıkça çalışılmaya başlamıştır (Ayhan & Öztürk, 2021; Condry & Miles, 2014; Cottrell, 2001; Öztürk, 2020a, 2021; Öztürk & Derin, 2020).

Asimetrik travmatik yaşantılar ve çocuktan ebeveyne yönelik şiddetin ortaya çıkmasındaki ana unsurlardan birisi bir disfonksiyonel iletişim ya da ilişki şekli olan "arkadaş anne ve baba" stilidir. Postmodernist yaklaşımların bir ürünü olan arkadaş anne ve babalar, çocuğu ile sanki çok yakın arkadaşıymış gibi "görünürde samimi" gerçekte ise "ruhsal karşılıklılıktan uzak" ve "yapay" bir iletişim kurmayı tercih ederler. Arkadaş anne ve baba olan ebe- veynler, bu disfonksiyonel ilişki şekli ile aslen kendilerini genç hissetmeye çalışmaktadırlar. Ayrıca bu ebeveyn- ler anne ve baba olmanın sorumluluklarını kaldıramadıkları için zamanla gizli bir öfke geliştirerek çocukları üzerinde agresyonlarını kontrol etmeye çalışırlar. Bu gizli öfke ise, "sınırsız bir patolojik iletişim zemininde" hem kural koyamayan hem de aile içerisindeki te- mel normların optimal bir şekilde işlemesini sağlayamayan ebeveynlerin çocuklarının hata yapmalarına neden olmaktadır. Ebeveynler yarı bilinçli ya da bilinçdışı bir şekilde bu maladaptif aile yapısında seyirci konumunda kalarak, kriz durumlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Öztürk'e göre çocukların ebeveynlerini kontrol etmeleri ve onların anne-babaları tarafından yetişkin konumuna itilerek aile içerisinde sorumluluk almak zorundabırakılmaları da asimetrik travmatik yaşantıların gelişmesine neden olmaktadır (Chenail, Reiter, Torres & Gre- gory & Ilic, 2020; Öztürk, 2018, 2020a, 2021; Öztürk & Erdoğan, 2021).

Aktüel hayatta ve olağan şartlar çerçevesinde çocukların, gerçek anne/baba olabilen ve gerçek anne/baba gibi davranabilen ebeveynlere ihtiyacı vardır ki bu arkadaş anne ve baba süreci, ebeveynlerin çocukluk dönemlerinde kendilerine verilmeyen sevginin ve ilginin abartılı bir şekilde evlatlarına yansıtılmış bir telafisi olarak algıla- nabilmektedir. Arkadaş anne ve baba olan ebeveynler tarafından yetiştirilen çocukların iletişim dinamiklerinde "mesafe ve ayar" sorunları ortaya çıkabilmektedir. Aktüel yaşamda, dış etkilere ve istismara açık olma, kendini istismara karşı koruyamama, öfke nöbetleri, anksiyeteli bir ruh hali içerisinde olma ve bu anksiyetenin belirli

dönemlerde anguaza dönüşerek bireyi kendine zarar verme davranışlarından intihar girişimlerine kadar götürebilmesi, karşılıklı iletişimin optimal bir düzeyde kurulamaması, kontrol odağında kayma ya da kontrol kaybı ve travmalara karşı verilen tepkilerde "kutuplaşma" (aşırı tepki ve tepkisizlik arasında git-geller) ilişkilerde; "mesafe: güvensiz bağlanma/istismarcıya bağlanma/istismarcıyla identifikasyon kurma" ve "ayar: duygudurum dalgalanmaları/hissizlik" problemleri olarak kendini göstermektedir. Bu doğrultuda ruhsal açıdan sağlıklı her çocuk, doğal olarak ebeveynlerini bir arkadaşı gibi değil de anne-babası olarak görmek ve hissetmek istemektedir. Postmodern kültürün psikopatolojik ve dissosiyojen yansımalarından biri olan arkadaş anne ve babalar, "asimetrik aile dinamikleri"nin oluşmasındaki birincil sorumlular olup bu ebeveynlerin yetiştirdikleri çocuklar da "asimetrik travmatik yaşantıların" yoğunluğunu, sıklığı ve süresini artırabilerek çocuktan, ergenden ve yetişkinden ebeveyne yönelik şiddetin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Coogan, 2012; Finkelhor, Turner & Ormrod, 2006; Öztürk, 2020a, 2021; Öztürk & Erdoğan, 2021).

Şımartılmadan "Çocuktan, Ergenden ve Yetişkinden Ebeveyne Yönelik" Şiddete

Disfonksiyonel aile dinamiği olarak şımartıma, çocuk, ergen ya da yetişkinden ebeveyne olan şiddetin en önemli etiyolojik unsurunu oluşturmaktadır. Aileler bazen görünürde iyi bir amaç doğrultusunda, bazen ise aniden gelişebilen aktüel bir durumu tolere edebilmek ya da kurtarabilmek adına iradi ya da bilinçdışı bir şekilde çocuklarını şımartabilmektedir. Ancak bu şımartılma, çocuklar üzerinde hem ergenlik ve gençlik dönemlerinde hem de yetişkinliklerinde olumsuz psikolojik etkiler yaratabilmektedir. Şımartılma, çocukların frustrasyon, belirsizlik ve anksiyete toleranslarını düşürmekte, onların narsisistik bir yapılanma geliştirmelerine neden olarak karakterleri ve kişilikleri üzerinde "negatif ruhsal izler" bırakmaktadır. Bu açıdan şımartılma süreci ebeveyler tarafından kontrol altına alınarak daha dengeli ve empatik bir yönelimde çocuklarla iletişim sağlanmalıdır. Şımartılma, çocuklarına yardım eden gibi görünen ancak realitede en patolojik çocuk yetiştirme stillerinden birisidir. Çocukların aşırı izin verici ve optimal denetimden uzak bir doğrultuda "şımartılarak" yetiştirilmesi onların ruhsal açıdan sağlıklı ve normal bir yetişkin olmalarındaki en önemli engel lerden biridir ki bu ebeveynler çocuklarının dışarıdan gelebilecek travmatik yaşantılar karşısında hangi baş etmebecerilerini kullanacaklarını da onlara büyük oranda öğretmezler. Ebeveynler anne ve babalarının kendilerine yaşattıkları çocukluk çağı travmalarını dönüştürerek evlatlarına "şı- martma" şeklinde dissosiye edici bir yaklaşımla duygusal istismar uygulayarak kuşaklararası travma geçişinin önemli bir unsuru olmaya devam etmektedirler. Çocuklarını şımartan ebeveynler bilinçsiz anne ve babalar olarakruhsal açıdan sağlıksız: disfonksiyonel bir yeni nesilin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir (Lyons, Bell, Fré-chette, & Romano, 2015; McIntosh, 1989; Öztürk, 2020a, 2020b, 2021; Öztürk & Erdoğan, 2021).

Disfonksiyonel aile ortamı içerisinde belirli oranlarda şiddet gören çoçuklar, patolojik bir baş etme aracı ya da sosyal bir öğrenme yöntemi aracılığı ile bu şiddet döngüsünü tersine çevirebilmektedir. Fiziksel şiddete maruz kalmayan çocuk, ergen ve yetişkinler de görünürde normal ilişki dinamikleri ve yanlış çocuk yetiştirme stillerinden dolayı kendi ebeveynlerine fiziksel ve özellikle duygusal şiddet türlerini uygulayabilmektedir. Anne ve babalarına şiddet uygulayan çocuk, ergen ve yetişkinliklerle yapılan çalışmalarda bu ebeveynlerin kendi çocuklarını yanlış bir ebeveynlik stili kapsamında ya çok şımarttıkları, ya fazla ihmal ettikleri ya da değişken aralıklarla cezalandırdıkları ortaya çıkmıştır. Amerika'da gerçekleştirilen bir araştırmada ebeveyne yönelik saldırganlık oranı %7 ile %29 arasında değişmekteyken, Fransa ve Kanada'da ise bu oranın daha düşük olduğu tespit edilmiştir. İspanya'da geniş bir öğrenci örneklemi ile yapılan çalışmada, katılımcıların %13,7'sinin son bir yıl içerisinde en az bir defa ebeveynlerine fiziksel şiddet gösterdikleri ve neredeyse bütün öğrencilerin ebeveynlerine psikolojik şiddet (annelere yönelik %96 babalara yönelik %86) uyguladıkları belirlenmiştir (Calvete, Gámez-Guadix, & Orue, 2014; Ibabe, Jaureguizar, & Bentler, 2013; Öztürk, 2020a, 2021).

Aile içi şiddetin bir türü olan çocuktan, ergenden ve yetişkinden ebeveyne yönelik şiddet, çocuğun bazı davranış-

larla ebeveyne yönelik fiziksel, psikolojik, duygusal ve ekonomik açılardan zarar vermesi ve onlar üzerinde güç ve kontrol kurması olarak tanımlanmaktadır. Öztürk, "aşırı izin verme ve hoşgörünün en uç formu olarak kabul ettiği şımartılmanın çocuk ve ergenlerin ruhsal entegrasyonları üzerinde kesintilere ve dissosiyatif reaksiyonlara neden olduğunu vurgulamakta ve bu yanlış çocuk yetiştirme stilinin çocuktan ebeveyne şiddete yol açtığını" önemle belirtmektedir. Şımartılma ve aşırı hoşgörünün yanı sıra özellikle postmodern toplumlarda yaygın bir şekilde benimsenen "dijital aile dinamikleri" de ebeveyne yöneltilen şiddetin temel belirleyicileri arasında yer almaktadır. Dijital aile modelinde aile içerisinde gerçek bir karşılıklılığın kurulamaması onları dijital iletişim ağlarına hap- setmekte ve bu hapsolma süreci ise yaşanamayan gerçek karşılıklılığın patolojik faturasını aile içi şiddet döngüsü olarak ödetmektedir (Condry & Miles, 2014; Öztürk, 2021). Öztürk, çocuktan, ergenden ve yetişkinden kendi özanne ve babasına olan şiddetin; tutarsız iletişim dinamikleri, gereğinden fazla hoşgörü ve şımartılma kadar aile içerisinde yaşanan uzun dönemli bir nezaketsizliğin ve saygısızlığın da sonucu olduğunu ifade etmektedir (Calvete, Gámez-Guadix, & Orue, 2014; Ibabe, Jaureguizar, & Bentler, 2013; Öztürk, 2020a, 2021).

Kaynaklar

Ayhan, H., & Öztürk, E. (2021). Aile Psikopatolojisi, Çocuktan Ebeveyne Şiddet ve Postmodern Bir Trend Olarak Sharenting. E, Öztürk E, (Ed.). Aile Psikopatolojisi içinde. 1. Baskı. (40-66). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Calvete, E., Gámez-Guadix, M., & Orue, I. (2014). Características familiares asociadas a violencia filio-parental en adolescentes. Anales de psicología, 30(3), 1176-1182.

Condry, R., & Miles, C. (2014). Adolescent to parent violence: Framing and mapping a hidden problem. Criminology & Criminal Justice, 14(3), 257-275.

Coogan, D. (2012). Child-to-parent Violence: Challenging perspectives on family violence. Child Care in Practice, 17, 347-358.

Chenail, R. J., Reiter, M. D., Torres- Gregory, M., & Ilic, D. (2020). Postmodern Family Therapy. The HandBookof Systemic Family Therapy. p.417- 442.

deMause, L. (2002). The evolution of the psyche and society. The Journal of psychohistory, 29(3), 238-285.

Finkelhor, D., Turner, H., & Ormrod, R. (2006). Kid's Stuff: The nature and impact of peer and sibling violence on younger and older children. Child Abuse and Neglect, 30, 1401-1421.

Ibabe, I., Jaureguizar, J., & Bentler, P. M. (2013). Risk factors for child-to-parent violence. Journal of family violence, 28(5), 523-534.

Lyons, J., Bell, T., Fréchette, S., & Romano, E. (2015). Child-to-parent violence: Frequency and family correlates. Journal of Family Violence, 30(6), 729-742.

McIntosh, B. J. (1989). Spoiled child syndrome. Pediatrics, 83(1), 108-115.

Öztürk, E. (2016). Psikotarih açısından çocuk yetiştirme tarzları ve çocuk istismarı. F. Aşıcıoğlu, N. Ziyalar, (Eds), Adli Davranış Bilimleri içinde (24-34). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Öztürk, E. (2018). Psikotarih Ruhsal Travma ve Dissosiyasyon, O. Celbiş, (Ed.). Turaz Akademi 2018 içinde (1.Baskı) (92-106). Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Öztürk, E. (2020a). Travma ve Dissosiyasyon: Psikotravmatoloji Temel Kitabı (2. Baskı). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi. 1-210.

Öztürk, E. (2020b). Psikotarih, Travma ve Dissosiyasyon: Çocukluk Çağı Travmaları, Savaşlar ve Dissosiyasyonun Anamnezi. E, Öztürk E, (Ed.). Psikotarih içinde. 1. Baskı. (1-21). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Öztürk, E. (2021). Disfonksiyonel Aile Modellerinden Fonksiyonel Aile Modeline:››Doğal ve Rehber Ebeveynlik Stili››. E, Öztürk E, (Ed.). Aile Psikopatolojisi içinde. 1. Baskı. (1-39). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Öztürk, E., & Derin, G. (2020). Psikotravmatoloji. Aydın İnsan ve Toplum Dergisi, 6(2), 181-214.

Öztürk, E., & Erdoğan, B. (2021). Dissociogenic components of oppression and obedience in regards to psychotraumatology and psychohistory. Medicine-Science, 10(3), 1059-1068.

Öztürk, E., Erdoğan, B., & Derin, G. (2021). Psychotraumatology and dissociation: A theoretical and clinical approach. Medicine-Science, 10(1), 246-254.

Öztürk E., & Şar, V. (2006). "Apparently normal" family: A contemporary agent of transgenerational trauma and dissociation. J Trauma Practice. 4(3-4): 287-303.

Ross, C. A., & Halpern, N. (2009). Trauma Model Therapy: A Treatment Approach for Trauma Dissociation & Complex Comorbidity. Richardson, TX: Manitou Communications.